

ХРИСТО БОТЕВ - „НА ПРОЩАВАНЕ“ ЗАВЕТАТ НА ЛИРИЧЕСКИЯ ГЕРОЙ - ПРОЩАВАНЕ С РОДНОТО

Ботевата творба „На прощаване“ е колкото типична възрожденска изповед на бунтовника, страдащ за бащино огнище и родна земя, сътворяващ призивното, слово за съпротива и неподчинение, толкова и завещание, нетипично за епохата като дълбочина на идеите. Анализационното разграничаване между поетически свят и житейски факт все пак свидетелства за близост между творческото битие на Ботевия лирически говорител и поетичната драма на лирическия герой. За това говори общата им поетична изповед: „Прости ме и веч прощавай!/ Аз вече пушка нарамих.“ Изповедта-прощаване е ритуално действие, което трябва по своеобразен начин да уравни отношенията в патриархалния космос. Самото сбогуване - синонимен вариант на прощаване, изравнява минало и бъдеще в сакралния миг на раздяла, когато трябва да се изрекат най-съкровениите слова: „Прости ме и веч прощавай!“ Подобна настоятелна молба, която носи нюансите на повелителност, обхваща целия спектър от комуникативни нагласи в този момент. Те са втъкани в болката и тъгата на майчиния плач. В минорната гама на елегичното настроение е болката от раздялата, т. е! - прощаването, и голямата сила на майчиното сърце да прости, да приеме свободния избор на прощаващия се с родното син. Мотивът за раздялата е представен като универсално осъществен акт. Робството е лишило и родно пространство, и „тежка чужбина“ от усещането за реалност на живота. Картината на поругания дом сякаш идва от бездната на ада - използван е тавтологичен постоянен епитет „черни чернеят“, конструкция, позната от песенния фолклор. Интимно-родовите отношения са само една мнима реалност. Непълноценността на загърбената робска тежба е реализирана с невероятен поетически усет точно при описанието на либето:

*там, дето либе хубаво
черни си очи вдигнеш
и с оназ тиха усмивка
в скръбно ги сърце впиеше;*

Липсва словото, липсва гласът, един забавен каданс в напрегнатата изповед, най-тихият момент в цялата творба. Вливането, изсмукването на духовната жизненост и човешкото поругаване са художествен израз на метафорично изживяване деформационните стихии на робския живот в Ботевото творчество.

Единственият положителен обрат в първата част на творбата е в контраста, идващ от тихата бяла лента на Дунава, разполовяваща в текстовото поле безкрайната мъка, тъга, сълзи. Евентуалното бъдещо действие - символичният жест на преминаване на Дунава („ах, утре като премина/ през тиха бяла Дунава!“), е с ключова идейна натовареност. Реката е митологичен и фолклорен знак за осъществяван преход, за извършвана промяна с героя. В текста тя е разделителна нишка между добро и зло, между страдание и героизъм, между немилиа и недраг лирически герой и юнака, в който се легендаризира.

Според фолклорното световъзприемане, отлъчието от дома, попадането в не-свой свят е знак за нарушен порядък. Пътуването на героя през паралелните структури от земи и пространства, означаващи изпитанията, е движение, което възстановява поэтапно загубената преоткрита хармония на златното митологично време. Но процесът е съпроводен с добиване на ценности и истини, на нов „образ“, на нов статут. Нерядко тласък за подобно действие може да бъде изречената клетва. В народните вярвания се смята, че клетвите могат да докарат на човека най-голямо нещастие не само за него, но и за челядта му, стигат до Бога и той ги изпълнява (Д. Маринов). Майката и бащата кълнат сина си само когато той ги пропъди и ги остави да се скитат по чужди къщи. В текста клетвата е провокирана

от лирически герой и тя трябва да бъде отправена отново към онзи, който е причина за скитничеството на АЗ-а, за поругаването и лишаването му от дом. Но защо „таз турска черна прокуда“ трябва да бъде прокълната, което показва крайност на трагизма, точно от майката, а не от бащата, чийто клетви са огън и са с по-голяма сила. Бащината клетва е със статута на пълна разрушителна сила за знаците на рода, на материалността - дом, ниви. Майчината клетва се свързва с майчиното мляко (майчини сълзи - майчино мляко - майчина клетва - равновесни центрове, около които се разполага битието на героя в опитите да бъде разбран и подкрепен). Така тя придобива функциите на преградна стена и насърчение (повторителността, която се съдържа в използваните глаголни форми „кълни“ - „проклинай“). Осмисля се като благословия за победно завръщане или „аргументира“ смъртта, става опрощаване на избора сега („та тебе клета оставих/ за първо чедо да жалиш!“) като антитеза на дотогава („да ходим, да се скитаме“) - неопределеност на действията, безпосочност, която не може да бъде позитивна.

Отвъдността на чуждата земя е лирическо и житейско следствие от „таз турска черна прокуда“, която пропъжда младите. Така желанието да се получи опрощение се обвързва и с трагичното разполовяване на света на свой и чужд. Чужд е не само светът на тирана, но и на всички, които не разбират лирически АЗ, не тръгват след него. Лирическият герой е сред близки, сред едновеци и в същото време самотата на предприетия индивидуален акт го прави недотам разбран. В текста е активиран класически художествен мотив - за скитничеството, за самотата, за неразбирането. Варианти на тази ситуация са тръгването, пътуването, завръщането. В „На прощаване“ присъстват и трите аспекта на принудителна разлъка със страдащата родина, като завръщането е основен смислово-организиращ център. Условната водна граница има и друго важно идейно значение. Ритуалът на посвещение се свързва с раждането на юнака и с моралното основание да остави своя завет.

Обикновено завещанието е приоритет на по-възрастните, но изповедният характер на творбата дава правото на лирически АЗ да остави избора на героична смърт като песенно завещание. Смъртта е връзката между земно и отвъдно. За нея се мисли съзнателно, когато игрите на съдбата станат част от конкретното битие на индивида. Основен неин измерител и културологичен класификатор е завещанието, заветът.

Така „виденията“ на смъртта и на победата носят своеобразни послания. Смъртта не се

схваща като окончателност, а като фигуративно, изгубило усещането за страх предизвикателство за приемственост. Поставянето на завръщането на втори план, т. е. на живота, след глобалната картина на физическо унищожение отвежда към йерархията на понятията, „подредени“ в лирическото време от лирически герой. Противно на това, словосъчетанието „свобода и смърт юнашка“ ги размества като последователност, но и равнопоставя като синтактична връзка. Заветът на лирически герой потъва в неясните очертания на всякаква бъдещност - „нявга“. Но без посвещение бунтовникът не може да прекрачи буквално или метафорично очертаната граница, за да стигне до скърбящия роден свят. И тъй като и текстово, и реално смъртта разполага с повече права, героят трябва да я изживее чрез завещания спомен за своя избор. Като извикан от пространството на спомена, образът на преживяното е с два цвята - черен и бял. Изграденият духовен, нематериален образ, макар и на границата между живота и смъртта, се слива с природата, с вечната материя:

*бяло ми месо по скали,
по скали и по орляци,
черни ми кръви В земята,
в земята, майко, черната!*

Вертикалът, който очертава космически обем (земя - скали, орляци) на извършването природно причастие, е белязан и с цветовия контраст, и с особената

сакрализация на поруганата родна земя (черни кърви в черната земя - кръвта е алюзия за очистване на обременената от греховност родна земя). Посланията на „бяло ми месо по скали,.../ черни ми кърви в земята...” вече са ориентирани към желанието не за своеобразно ритуално прощаване със загиналия, а към метафизичното съзерцание на извършения подвиг в порива към свобода. Помненето и търсенето на последните материални следи от живота на героя са най-мистичният, но и най-осезаемият завет към невръстните братя. Тези действия ще повторят акта на подвига и ще възстановят битката с поробителя чрез търсената-намерена пушка и сабя. Ако заветът е станал действаща съпротивителна сила, то тогава има необходимост от атрибутите на юнашката битка: „и дете срещнат душманин със куршум да го поздравят, а пък със сабя помилват...”

Смъртта, метафорично изградена чрез поздрав, ласка и милувка, ще възмезди героя за загубата на живота чрез приемствения спомен за него, превърнат от братята в клетвен завет.

Смислово темата за завета е развита и чрез темата за паметта, в която активни символи са „песен юнашка” - „да каже нявга народът” - „с сърце сичко разкажи”.

Словото (сърцето е интимна реч) трябва да разкаже за пътя на бунтовника, за духовните несрети, за страданието, ако си послужим с два лирически акцента - „куршум пропей” и „с куршум пронизан” - за песента и за смъртта по пътя към безсмъртието. То ще насърчи и научи братята на необходимата за бунтовника, за юнака духовна амплитуда - „силно да любят и мразят”.

Либето в първата част на творбата поставя в рамките на патриархалния канон желанието за мъжка защита, за съхраняване на рода чрез скритата тъга и метафоричното пронизване на сърцето на юнака. При визията за победното завръщане любимата ще бъде посветена в борбата чрез ритуалните жестове на любовта, поставени в нетрадиционно словесно обкръжение: „А аз ще либе прегърна/ с кървава ръка през рамо/ да чуй то сърце юнашко, / как тупа сърце, играе;/ плачът му да спра с целувка, / сълзи му суета да глътна...” Посвещаването не е приоритет за братята, защото е необходимо кодът на юначеството да бъде предаден на цялата родова общност, на всеки, почувствал се не-роб.

Смисловият обрат: „дето ще кажат за мене/ нехрани майка излезе”... „да каже нявга народът: / умря, сиромаш, за правда, / за правда и за свобода...”, е носител на кристализираща духовна памет, на действена легендаризация, на постигнато причастие с нетленното, вечното чрез поетичната сакралност на словото. Силната творческа интуиция на Ботев и контрастното изживяване на драматични ситуации превръщат текста в поетичен завет, който осмисля неговото приемствено „пътуване” като послание към бъдещето. А то е: „Дружина тръгва, отива, / пътят е страшен, но славен: / аз може млад да загина...”

Стихотворението „На прощаване” е носеното трагично усещане за прощаване с родното и на самия Ботев.